

2. Видра О.Г. Вікова та педагогічна психологія. навч. посіб. / О.Г. Видра. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 112 с.
3. Мамешина О.С. Психологічні умови розвитку екологічної свідомості старшокласників у системі позашкільної освіти: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00. 07 / О.С. Мамешина. – К., 2004. – 29 с.
4. Негруца Н.А. Формування екологічного світогляду студентів вищих навчальних закладів I–II рівнів акредитації аграрного профілю у процесі вивчення економічних дисциплін: дис. на здобуття ст. канд. пед. наук: 13.00.04 / Н. А. Негруца. – К., 2003. – 241 с.
5. Паламарчук О.М. Екологічна свідомість: процес виникнення та динаміка розвитку / О.М. Паламарчук. [Електронний ресурс] – Режим доступу: ecopsy.com.ua/data/zbirki/2003_01/sb01_49.pdf.

The ecological consciousness of a future specialist has been considered as a component, an integral part of the ecological world outlook. It has been noted that ecological consciousness is formed by logical rethinking of knowledge, their transformation into convictions, which determine the people's value orientations and mind sets, their conscious, responsible attitude to nature. The peculiar features of the process of the person's ecological consciousness formation, after theoretical analysis of the problem, have been empirically investigated.

Key words: student youth, ecological consciousness, formation process, ecological value.

УДК 316.624:394.86

Юрков О.С.

**кандидат педагогічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет**

Сьомочкін М.І.

**студент П-2м, напрям підготовки «Практична психологія»,
Мукачівський державний університет,**

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ПРОЯВІВ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті висвітлено окремі аспекти проблеми суїциду та причини його виникнення, а також статистику за останні роки суїцидів в Україні та світі. Окреслено ознаки, що сигналізують про суїцидальні наміри.

Ключові слова: суїцидальна поведінка, самогубство, засоби масової інформації.

На початку XXI століття самогубство впевнено посідає четверте місце серед причин смертності населення Землі. Щорічно у світі до шестисот тисяч людей чинять акти аутоагресії, і кількість суїцидентів постійно збільшується.

Україна входить до європейської десятки лідерів за статистикою самогубств з показником 20,1 на 100 тисяч населення вона ділить 9-10 місця з Росією. За даними Державної служби статистики, у 2016 році майже сім з половиною тисяч українців скоїли суїцид. Більшу частину склали чоловіки – близько шести тисяч. У позаминулому році добровільно пішли з життя понад вісім тисяч осіб. З них жінок було менше третини. Максимальне число суїцидів за роки незалежності зафіксували 1996 по 2000 роки. Тоді на 100 тис. населення щороку доводилося близько 30 самогубств. Пізніше суїцидальні настрої в країні пішли на спад: кількість смертей за 10 років скоротилася в півтора рази. Щороку реєстрували близько 20 самогубств на 100 тис. осіб. В наші дні статистика стала ще більш оптимістичною – вже 18 таких смертей на кожні 100 тис. населення. У той же час, експерти відзначають, що дані останніх років можуть бути не зовсім достовірними. Через те, що частина територій не підконтрольна владі.

Складність феномена самогубства полягає у тому, що дуже важко зрозуміти стан людини, яка має суїцидальні наміри, адже кожний випадок має власні індивідуальні особливості. Перш ніж вказати на причини самогубства, варто зазначити, що виділити один або кілька факторів чи мотивів неможливо, зазвичай це явище супроводжується складним комплексом причин, обставин чи нюансів, які призводять до того, що людина вдається до таких крайнощів, як самогубство.

Спеціалісти, які займалися дослідженням причин суїцидальної поведінки, на першому місці виділяють проблеми, що пов'язані з стосунками з батьками. Приблизно в 70% випадків ці проблеми безпосередньо пов'язані з суїцидом, на другому місці – труднощі, пов'язані зі школою чи університетом, на третьому – проблеми взаємин з друзями, в основному протилежної статі [1]. Відповідно до чого, дитина завдяки суїциду намагається викликати певні дії з боку іншої особи або осіб чи спонукати зміни у ставленні до неї оточуючих людей. Тихоненко В.О. запропонував свою класифікацію мотивів суїцидальної поведінки серед підлітків, яка ґрунтується на категорії особистісного смислу і складається з 5 мотивів: протест/помста, заклик, ухилення, покарання, відмова.

Форма суїцидальної поведінки – «протест» виражається у намаганні підлітка негативно вплинути на ворожу та агресивну до нього об'єктивну

складову конфліктної ситуації. Словесно це можна виражатися у фразах на зразок «ніхто мене не розуміє», «усі проти мене», «справедливості немає», «більш нема сил боротися» і таке інше. А от «помста» є конкретною формою протесту у вигляді ушкодження ворожому оточенню. Форма такої поведінки може виникнути в особистостей з високою самооцінкою.

Форма типа «заклику» є менш активною з боку особистості і має метою зміну ситуації завдяки активації допомоги зовні. Вербальні показники такої поведінки: «я нікому не потрібен», «за що ви мене так мучите?» і таке інше.

Суїциди «ухилення» виникають при загрозі особистісному або біологічному існуванню, якому протидіє висока самоцінність. Підліток не може витримати таку загрозу та обирає самоусунення: «далі буде ще гірше», «діватися нема куди», «мені не витримати цієї ганьби» і таке інше. «Самопокарання» відбувається при внутрішньому конфлікті двох ролей: «Я – суддя» та «Я – підсудний». Причому самогубство може бути як з точки зору «судді» (знищення ворогу у собі), так і з боку «підсудного» (покутування провини), як то «ніколи не пробачу собі». При самогубствах «відмови» ціль та мотив суїциду наближуються, бо мотивом є відмова від існування, а ціллю – позбавлення себе життя. Вербально це може висловлюватися як «ніколи не повернути минулого», «все втрачено», «це – кінець» [5].

Суїцидальна поведінка особи вмотивована одним або кількома чинниками. У підлітковому і юнацькому віці суїцидальна поведінка властива інфантильним, егоцентричним, емоційно нестійким з ознаками негативізму особам. У зв'язку з цим в цьому віці серед мотивів самогубства домінують форми «протест» і «заклик». У науковій літературі причини самогубства розглядаються поряд з чинниками суїцидальної поведінки, зокрема нейробіохімічними, соціальними, філософсько-психологічними [2].

Доцільним, на наш погляд, є розгляд вище зазначених чинників для глибшого аналізу причин суїциду. У науковій літературі виділяють наступні теорії причин суїциду:

- біологічна теорія – розглядає генетичний вплив на суїцидальну поведінку;
- психологічна – розглядає зв'язок самогубства та аутоагресії, негнучкого мислення, зміни системи цінностей тощо;
- соціальна – звертає увагу на фактор самотності та соціальну інтеграцію, нестачу соціальних відносин, конфлікт людини та суспільства при дослідженні такого явища, як самогубство [1].

В останні кілька років в Україні зросла кількість дитячих самогубств. Наприклад, у 2015 році добровільно пішли з життя півтори сотні дітей. Хлопчиків серед загиблих вдвічі більше, ніж дівчаток. Уповноважений

президента у справах дитини Микола Кулеба пов'язує це з розвитком «груп смерті» в соцмережах. Варто відзначити, що в березні слідче управління Національної поліції звітувало про виявлення понад 400 подібних груп, сотня з них були заблоковані. В цілому в цих пабліках було майже 35 тис. підписників з України.

Серйозним провокатором суїциду виступає не тільки соціально-політична та економічна ситуація у країні, а й друковане слово, засоби масової інформації, публіцистика, кінематограф, інтернет-ресурси, які дають докладний опис способів реалізованих самогубств. Треба констатувати, що сьогодні в засобах масової інформації, телебаченні, рекламі існує (хоча часом і неявно) естетизація суїциду, що становить серйозну небезпеку спокуси вирішення різноманітних життєвих проблем за допомогою самогубства.

Нещодавно Національна рада з питань телебачення і радіомовлення опублікувала документ «Висвітлення засобами масової інформації теми суїциду». Зазначається, що правилами, викладеними в документі, можуть користуватися не тільки телеканали й радіо, а й преса та інтернет-видання. Його автори підкреслюють: актуальність розробки таких норм продиктована тим, що самогубства в сучасному світі перетворилися на масштабну проблему, яка вимагає превентивних дій, враховуючи вплив ЗМІ на суспільство, а особливо на дитячу аудиторію.

У 1774 році Гете написав роман «Страждання юного Вертера», де на тлі німецької дійсності зобразив особисту драму молодої людини, яка звела рахунки з життям. Твір став бестселером і приніс письменникові всесвітню славу. Та водночас поширення роману спровокувало в Європі хвилю самогубств. Ефект був настільки сильним, що в деяких країнах книга була заборонена. У 1975 році американський соціолог Девід Філліпс, вивчивши подібний феномен, назвав його «синдромом Вертера». Науковець припустив, що всі суїциди, які відбуваються після розповіді про самогубство, по суті, наслідувальні. На думку соціолога, дізнавшись, що хтось наклав на себе руки, певна кількість людей вирішує, що суїцид прийнятний і для них. Дослідивши статистичні дані про самогубства у США з 1947 по 1968 рік, Філліпс виявив, що протягом двох місяців після кожної гучної публікації про суїцид у середньому самогубства здійснювали на 58 осіб більше, ніж звичайно. Учений виділив такі закономірності: якщо самобивця був юним – зростали суїциди серед молоді, якщо належав до певної соціальної групи – частішали самогубства серед її представників. Крім того, Філліпс зафіксував тенденційні подібності між першим й наступними способами суїцидів.

Один із засновників психологічного напрямку в західній соціології Габріель Тард стверджував, що є три основні типи суспільних процесів:

наслідування, протиставлення й пристосування. Головним із них дослідник вважав наслідування. Тард розглядав його як своєрідний гіпнотизм, що спостерігається в усіх сферах міжособистісних і групових відносин. На думку соціолога, всі найголовніші людські та соціальні акти відбуваються як наслідок прикладу. Суспільство, вважав дослідник, є продуктом взаємодії індивідуальних свідомостей, яка відбувається через передачу вірувань, переконань, бажань, намірів тощо. А послідовники Тарда зазначали, що серед людей здійснюються три основні типи наслідування: взаємне, повторення звичаїв і зразків, орієнтація на ідеал. Подібну логіку можна застосувати й до самогубств, що здійснюються після новин про суїцид якоїсь людини, особливо якщо йдеться про самовбивцю, який був публічною та відомою персоною.

Одне з пояснень сили впливу ЗМІ на людську психіку полягає в тому, що будь-які повідомлення, спожиті через медіа, можуть сприйматися на рівні колективного несвідомого як сакральні та містичні, оскільки людина отримує їх опосередковано, обробленими та виділеними тим, хто нібито вищий за неї. Тому деякі люди, які перебувають у кризовому психологічному стані, можуть розцінити новину про самогубство як сигнал до дії. Звісно, сама по собі інформація не є причиною прийняття рішення про суїцид. Вона може стати лише формальним приводом, якщо людина вже готова накласти на себе руки. Тож адекватне висвітлення теми самогубства важливе саме тому, щоб не створити такого приводу.

Нами було проведено дослідження, метою якого стала діагностика проявів суїцидальної поведінки, в якому прийняли участь 60 опитуваних.

Для вивчення проблеми дослідження нами були вибрані наступні методики: «Прогноз», Методика виявлення групи ризику, опитувальник «Антивітальності і життєстійкості», психодіагностичний тест (ПДТ), опитувальник суїцидального ризику (модифікація Т.Н. Разуваєвої), методика вивчення схильності до суїцидальної поведінки (М.В. Горської).

Наше дослідження показало, що у 20% досліджуваних виявлено високий рівень нервово-психічної стійкості. Вибірка характеризується наявністю таких рис, як недовіра до людей, невпевненість в собі, агресивність, порушення сімейних взаємин. Всі ці показники у деяких ситуаціях можуть виступати факторами суїцидальної поведінки, та призвести до виникнення суїцидальних спроб. Найбільшу роль, на думку багатьох вітчизняних дослідників, в появі ризику суїцидальної поведінки виступає саме агресивність, яка за відповідних умов може переходити в аутоагресію та самодеструктивну поведінку, ворожість до людей, яка посилює почуття ненависті та відторгнення, зумовлює виникнення почуття відходу, непотрібності та безпорадності.

Результати отримані за методикою ПДТ дозволяють говорити про наявність ризику появи суїцидальної поведінки, особливо впливає на ризик суїцидальної поведінки шкала психічної неврівноваженості. Вона включає в себе такі порушення як невротизм, депресію та психотизм. Окрім цього показника на суїцидальну поведінку впливає і особистісні шкали, такі як: розкнутість, совісність, комунікабельність. Ці особистісні фактори можуть як підвищувати імовірність появи суїцидальної поведінки при низьких показниках, так і знижувати при високих показниках. Що зумовлюється перехід даних показників в акцентуації характеру.

Загальними і найбільш вираженими факторами ризику суїцидальної поведінки являється: соціальний песимізм, максималізм, неспроможність, ефективність. Можна сказати, що досліджуваних турбує непевність в суспільстві, даний фактор ризику займає перше місце за мірою їх вираженості, це зумовлено нестабільністю суспільства, важкими економічними умовами, та бойовими діями та й загалом ситуацією що склалася в нашій країні.

Також слід звернути увагу на особистісні фактори, такі як: максималізм, афективність, неспроможність. Ці фактори пов'язані з порушенням в емоційно-вольовій сфері особистості.

Всі ці фактори яскраво виражені в групі досліджуваних, проте ризик того, що вони призведуть до суїцидальної поведінки є низький через високий рівень антисуїцидального фактору.

Отже, попри явну нестабільність середовища, в якому росте молоде покоління, схильність до суїцидальної поведінки у них виявлена не надто сильно, отже вони спроможні керувати своїми емоційними проявами та справлятися зі складними життєвими ситуаціями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жезлова Л.Я. Сравнительно-возрастные аспекты суицидального поведения детей и подростков / Л.Я. Жезлов // Актуальные проблемы суицидологии: труды Моск. НИИ психиатрии. – Т. № 92. – М, 1981. – С. 124 – 133.
2. Масагутов Р. М. Гендерні відмінності у прояві аутоагресії у підлітків / Р. М. Масагутов. // Питання психології. – 2003. – № 3. – С. 35-42.
3. Моховиков А.Н. Суицидология. Прошлое и настоящее. Проблема самоубийства в трудах философов, социологов, психотерапевтов и в художественных текстах // А.Н.Моховиков. - М., 2014. - С. 237.
4. Погодин И.А. Суицидальное поведение: психологические аспекты: учеб. пособие [электронный ресурс] / И.А. Погодин. – 2-е изд., стереотип. – М.: Флинта, 2011. — 336 с.

5. Тихоненко В. А. Морально-этические аспекты суицида и вопросы реабилитации / В. А. Тихоненко // Проблемы профилактики и реабилитации в суицидологии: Сб. научн. тр. – М.: Моск. НИИ психиатрии МЗ РСФСР, 1984. – С. 47 – 62.

The article covers some aspects of the problem of suicide and the causes of its occurrence, as well as statistics on suicides in recent years in Ukraine and in the world. Signs indicating suicidal intentions are outlined.

Key words: suicidal behavior, suicide, mass media.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>